

KOMMENTAR

till

Rysslandsreportage

GRUPPRESOR av tidningsmän till ett främmande land, efter detta lands inbjudan och i dess regi, leder gärna till egendomliga resultat. I regel inbjudes endast någorlunda välsinnade personer eller är blott sådana personer villiga att komma. Vårdarnas älskvärdhet och deras förmåga att arrangera färden på ett ur reklam synpunkt lämpligt sätt stämmer gästerna till tacksamhet och välvilja. Ett par journalistresor till Tyskland är goda exempel. Kort före det första världskriget besåg ett antal inbjudna tidningsmän det Wilhelmiska kejsardömet. De gav enstämigt uttryck åt sin förtjusning över den höga kulturen, fredsviljan, det ivriga arbetet, arbetarnas belåtnhet och höga standard. En läsare av dessa skildringar kunde icke ana att Tyskland stod inför ett väldig erövringskrig, att klyftan mellan styrelse och folk var djup och att de arbetare vilkas glada sånger och idylliska tillvaro omtalades i spalterna var inriktade på en social revolution. Under nazismens högkonjunktur gjordes en liknande färd. I stort sett var resultatet detsamma: fredsviljan, arbetsglädjen, enigheten, de sociala inrättningarna och arbetarnas goda ställning prisades. Regimens ohyggliga hårdhet, fångarnas och tvångsarbetarnas elände fick man läsa sig till mellan raderna — och det kunde blott den som på förhand var väl informerad. Polisstaten framstod som en blommande idyll.

De svenska tidningsmän som nu besökt Ryssland jävar inte denna generalisering. Att fyra av dem — den kommunistiske representanten måste naturligtvis undantas — i princip ställer sig kritiska till Sovjetsystemet och även i reserapporterna uttryckt en viss skepsis hindrar inte att deras artiklar till stor del blivit propaganda för det land de gästade. Den som läser endast vad de skrivit får knappast någon bild av Ryssland sådant det enligt regimens egna vittnesbörd och otaliga vederhäftiga undersökningar är beskaffat. Skribenterna kan försvara sig med att de endast talat om vad de sett och hört. Men att blott tala om vad man ser och hör innebär i dylika fall en förvanskning av verkligheten. Resultatet kommer lätt att erinra om Sven Hedins lovsånger till koncentrationslägren i det nazistiska Tyskland. Hedin hade sett och hört endast tilltalade saker, även i fråga om dessa läger.

Den säkerligen ofta omedvetna propagandaeffekten uppnås på skilda sätt. Ett är den skälmska välviljan i sättet att skildra. Man talar om rundkindade flickor, om rara och flitiga pojkar, om frisk och frimodig ungdom, om trygga och belåtna bönder, om arbetskraft och arbetsglädje; "man får över huvud taget intryck av en sund och lugn och välbalanserad andlig atmosfär", skriver gruppens naivaste medlem. Ett annat sätt är den underförstådda eller öppet uttalade förvånningen över det självklara: att det finns fabriker, sjukhus, bibliotek och sko-

lor, att människorna blir livnärda, att man söker bygga upp vad som förstörts under kriget. En tredje metod är att avge generella omdömen, som är användbara så gott som för alla folk under alla tider: människorna vill fred, de vill förbättra sin materiella ställning, de är stolta över sitt land och beredda att kämpa för det.

Det skulle föra för långt att erinra om de obetalbara reflexioner i den harmlöst älskvärda genren som återfinns i vissa av reportagen. Blott ett exempel: "Armén är för övrigt uppenbart populär. I en kö framför en teatergarderob såg jag en general lugnt passera förbi alla och avlämna sina ytterkläder. Ingen av de tåligt köande reagerade på minsta vis, alla fann det tydligen fullt i sin ordning." Sådana dumheter i det lilla nätta formatet har man inte ofta fått avnjuta efter Hedins Tysklandsbok för tio år sedan.

Viktigare är att stanna vid några konkreta frågor som diskuteras i reportagen. Det är framför allt bristen på säkra generella uppgifter och på jämförelser med andra länder som gör reserapporterna missvisande och ensidiga.

Att socialvården i hög grad förbättrats under den kommunistiska regimen är ett faktum som med all rätt understryks. Men det bör tillika nämnas att en liknande förbättring ägt rum i de flesta länder och att Ryssland fortfarande står långt efter de västerländska staterna. För att ta ett exempel från ett område där ryssarna med fog är särskilt stolta över sina prestationer: antalet sjukhusplatser har sedan 1913 mer än fyrdubblats och beräknades år 1941 till omkring 660.000; detta antal är emellertid fortfarande proportionsvis blott omkring en tredjedel av motsvarande antal i Sverige och USA. Liknande är förhållandet på nästan alla områden. Detta beror naturligtvis inte på att den ryska regimen inte vill föra en lika generös socialpolitik som staterna i väster, det beror helt enkelt på att den ryska produktionen fortfarande är jämförelsevis låg, att Ryssland är ett relativt fattigt land. Att beskriva en eller annan mönstergill välfärdssinriktning i Ryssland utan att betona den genomsnittligt låga socialpolitiska nivån är att föra läsaren vilse; det man säger är sant, men man förtiger det väsentliga.

Ur samma synpunkt måste levnadsstandarden i Ryssland betraktas. De ryska arbetsprestationerna är genomsnittligt mindre än i västern, och därför är levnadsstandarden låg. År 1937 producerades i Ryssland 86 kilo tackjärn per dag och arbetare mot 183 i England, 234 i Tyskland, 292 i USA; motsvarande siffra för kol var 757 kilo i Ryssland, 3.429 i USA, 5.165 i England (dessa och andra här givna uppgifter är tagna ur rent vetenskapligt hållna men av sympati för Ryssland präglade arbeten, såsom Schuman, Soviet politics, och Engberg, Sov-

jetunionens sociallovgivning). De ryska lönerna ligger därför långt under lönerna i väster. Trots produktionens ökning har levnadsstandarden under årtiondet före kriget endast obetydligt stigit, delvis beroende på att produktionen i relativt ringa grad inriktats på konsumtionsvaror. Då reserapporterna omtalar att fortfarande massan av ryska arbetare lever i närheten av existensminimum blir detta uttalande missvisande om man icke tillägger att vad som är existensminimum i Ryssland skulle anses som elände hos oss.

I några fall har resenärerna kommit in på inkomstskillnaden mellan olika grupper. De omtalar att en genomsnittlig arbetarlön är 600—700 rubel i månaden och nämner tillika att man i restauranger och affärer träffar ryssar som lägger ner 1.000-tals rubel på lyxvaror och delikatesser. I själva verket är inkomstskillnaderna i Ryssland oerhörda; inom samma bransch kan en arbetare normalt förtjäna ungefär fyra gånger så mycket som en annan, företagschefer, konstnärer och andra kan komma upp till årsinkomster på 100.000-tals rubel. Denna fullständiga brytning med jämlikhetens princip hör till de centrala fakta i den ryska regimen under Stalin. Ett framhävande härav är sakligt oändligt mycket viktigare än att berätta detaljer från ryska fabriker eller välfärdsinrättningar, som likaväl kunde passa i en skildring från Sverige, England, USA, Tyskland under nazismen eller praktiskt taget alla andra industriellt utvecklade länder.

Man kan i Ryssland även leva på räntor. De väldiga inkomsterna för vissa grupper möjliggör sparande, och det sparade kapitalet kan insättas i bank mot fyra procents ränta; inkomstskatten är ytterst låg — skatterna är i huvudsak indirekta — och någon arvsskatt finns inte. Den officiella kommunistiska ideologin på denna punkt förkunnas på ett kostligt sätt av en av resenärerna. Man kan inte bli "kapitalist" i Ryssland, skriver han, men man kan bli "rentier". Alltså en person med stor arbetsfri inkomst, eventuellt genom arv, kallas inte kapitalist utan rentier; med denna namnförändring är saken klar.

Mest påtaglig är emellertid den verklighetsförfalskning som uppstår genom att den ryska regimen innebär på centrala områden förtiges eller endast beröres i oklara och undvikande ordalag. Vilken svensk arbetare som endast hämtar sin kunskap ur dessa artiklar kan ana att strejkförsök är belagda med hårda straff, att ett system av straff och belöningar, som i Sverige skulle betraktas som utslag av tyranni användes för att egga arbetsintensiteten, att möjligheten att flytta mellan olika fabriker och orter är så strängt beskuren, att den ordinära arbetaren är helt bunden vid sin syssla? Man kan icke ens ur reportaget utläsa att Ryssland efter nazismens likvidation är världens strängaste polisstat, att varje antydan till opposition mot den bestående regimen kan bestraffas utan dom och rannsakan, att miljoner människor på grund av sitt politiska uppträdande hålles i fängelse eller koncentrationsläger, att stöld av allmän egendom, även då det gäller minderåriga, är belagd med dödsstraff — den starka samhällsandan

hindrar stöld från biblioteken, säger en av resenärerna.

Då resenärerna diskuterar de ryska valen kommer deras vilja till förståelse till vackra uttryck. Beundran över ett valdeltagande på mer än 99 procent är stark. Ren okunnighet torde vara ursäkten för att denna beundran icke stöddes av reflexionen att ryssarna måste vara världens piggaste och friskaste folk; i alla andra länder förutsattes att tre eller fyra procent av väljarna på grund av sjukdom, ålder osv. är absolut förhindrade att infinna sig. Man påpekar att valet inte är alldeles fritt, men det uppges dock vara "en förskola till en kommande politisk demokrati". Det går ju nämligen att uttrycka sin opposition genom att inte rösta på någon av de officiella kandidaterna. Att varje försök att agitera mot eller ens kritisera det härskande partiet är livsfarligt är däremot en detalj som ingen finner vara värd att omnämna.

Herbert Tingsten

Utrikesminister Undén har på senaste tiden

varit benägen att i den offentliga debatten ta på viktiga frågor med alltför stor lätthet — en lätthet som han måhända själv associerar med det lekfulla. Gårdagens uttalande om utrikesdepartementets rekrytering och organisation är det senaste exemplet. Hr Undén kritiserar med skärpa en uppfattning enligt vilken hänsyn skulle tas till adlig börd och förmögenhet vid departementets rekrytering. Veterligen har aldrig någon hävdad den här påtalade uppfattningen. Däremot har det ostridiga faktum konstaterats att våra diplomatiska tjänstemän i oproportionerligt stor utsträckning rekryteras ur aristokratiska och förmögna kretsar, beroende på dels att utrikestjänsten med orätt anses vara en väsentligen ceremoniell och elegant verksamhet, dels att det är svårt för personer utan förmögenhet att skaffa sig de för inträde erforderliga språkkunskaper och att föra ett "ständsmässigt" liv under de första tjänstgöringsåren. I själva verket erkänner hr Undén själv detta förhållande då han betonar betydelsen av att departementet genom en donation satts i tillfälle att bekosta språkstudier för aspiranter.

"Pratet" om att departementet skulle vara omodernt och arbeta i förlegade former berör utrikesministern likaså med lätt hand. "Betecknande är", säger han bland annat, "att UD-män ofta får anbud om enskild tjänst eller andra offentliga institutioner." Ingen bestrider att åtskilliga högt kvalificerade krafter finns inom departementet. Men hr Undéns yttrande måste fattas som en antydan om att verkets tjänstemän i regel är sällsynt skickliga. Då de som antas till attachéer i departementet i regel inte är exceptionellt dugliga och då alla utom de speciellt odugliga avancerar till generalkonsuler eller ministrar, kan detta påstående inte gärna vara riktigt. Även på denna punkt framträder en viss motsägelse i utrikesministerns uttalanden. Den som på annat område stannar som byråchef blir minister i utrikesdepartementet, säger hr Undén. Men därmed är ju erkänt att departementets tjänstemän har speciellt stora karriärmöjligheter, dvs. att de på andra områden ofta icke skulle nå de höga poster som diplomatin erbjuder dem; med andra ord, många tjänstemän måste intellektuellt stå lägre än deras rangställning anger. Utrikesministern kommer till samma ovedersärliga slutsatser som kritiken, men söker dölja detta, kanske också för sig själv, genom att skarpt angripa denna kritik.